

УДК 378.091.31

DOI:

Леонід Оршанський, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Іван Нищак, доктор педагогічних наук, професор кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Ярослав Матвісів, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА САМОСТІЙНОЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розкривається сутність і структура самостійної творчої діяльності студентів. З'ясовано, що самостійна діяльність студентів є апіорі творчою, адже містить як результати (конкретні ідеї, проекти, продукти тощо), так і сам процес, в якому активізується, формується і розвивається інтегральна якість особистості – творча самостійність. Самостійна творча діяльність студентів включає в себе різні види діяльності: провідну, індивідуальну, спільну, навчальну, наукову, розважальну та ін. Структуру самостійної творчої діяльності складають такі елементи: науково-пізнавальні знання, пізнавально-самостійна готовність, творче пізнавальне мислення, творча самостійна пізнавальна діяльність (уміння).

Ключові слова: творчість; самостійність; самостійна творча діяльність; творчі здібності; знання; уміння; студенти; заклади вищої освіти.

Рис. 1. Табл. 2. Літ. 7.

Leonid Orshanskyi, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Technological and Vocational Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ivan Nyshchak, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor of the Technological and Vocational Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Yaroslav Matvisiv, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the Technological and
Vocational Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

ESSENCE AND STRUCTURE OF INDEPENDENT CREATIVE STUDENTS' ACTIVITIES

The scientific article reveals the essence and structure of independent creative activity of students. It was found that the independent activity of students is a priori creative, because it contains both the results (specific ideas, projects, products, etc.) and the process itself, which activates forms and develops an integral quality of personality – creative independence. Independent creative activity of students includes various types of activity: leading, individual, joint, educational, scientific, entertaining, etc. The structure of independent creative activity means internal orderliness, coherence of interaction of its separate elements which are in close interrelation and define ability of the student to effective realization of creative process. The structure of independent creative activity consists of the following elements: scientific-cognitive knowledge, cognitive-independent readiness, creative cognitive thinking, and creative independent cognitive activity (skill).

It is established that for the realization of independent creative activity of students it is necessary to ensure the direction of its interconnected components (knowledge, types of creativity, creative thinking, and skills of creative independent work) at the main stages of the creative process. Each stage is characterized by certain dominant components of independent creative activity of students: 1) to understand the problem and the emergence of interest in it requires knowledge, incentives, motivation; 2) actualization of knowledge and their mental processing depend on the type of abilities of students, their existing knowledge and skills of creative independent work; 3) creative independent work involves the need to take into account the type of thinking, the level of formation of practical skills and so on.

Keywords: creativity; independence; independent creative activity; creative abilities; knowledge; skills; students; institutions of higher education.

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку суспільства особливого значення набуває формування творчої особистості. Це зумовлюється тим, що індивід, який володіє досвідом самостійної творчої діяльності (СТД):

по-перше, більш якісно і значно швидше виконує роботу, якою займається, а по-друге, спроможний до саморозвитку в будь-якому пізнавальному напрямі, зокрема здатний успішно підвищувати свій рівень творчої розумової діяльності, що дає змогу більш раціонально і швидше сприймати та впроваджувати інноваційні технології. Відтак професійна підготовка у закладах вищої освіти передбачає застосування прогресивних шляхів навчання та виховання (гуманізацію, демократизацію, індивідуалізацію, інтеграцію та ін.), а також нових підходів, які спрямовують освітній процес на формування і розвиток СТД студентів. З іншого боку, молодій людині необхідна емоційна задоволеність, психологічний комфорт від самостійно виявленої ініціативи, застосування творчих ідей в навчальній діяльності. Цим пояснюється підвищений і постійно зростаючий інтерес педагогічної науки до досліджень, пов'язаних із організацією, формуванням і розвитком творчої особистості у процесі самостійної діяльності.

Активний і творчий характер розвитку особистості досліджували вчені філософи, педагоги і психологи Б. Ананьєв, О. Антонова, Г. Балл, Г. Буш, І. Волощук, В. Карпенко, В. Клименко, В. Моляко, В. Мясіщев, Я. Пономарьов, В. Роменець, С. Рубінштейн та ін. Залежно від аспектів виконаних досліджень, ними сформульовані дефініції та розроблена структура ключових понять; розглянуті методи формування і розвитку особистості; простудійовано розвиток творчих здібностей через самостійні види діяльності тощо. Аналіз наукових студій свідчить про постійно зростаючий інтерес до проблеми становлення творчої особистості. Однак слід зауважити, що багато сучасних аспектів, які стосуються СТД студентів, вивчені недостатньо глибоко. Водночас сучасне суспільство вимагає нових досліджень і пошук оригінальних підходів, які інтегрують самостійність і творчість, обґрунтування шляхів удосконалення цього процесу, розроблення сучасних технологій формування і розвитку СТД студентів.

Мета статті: розкрити сутність та розробити структуру самостійної творчої діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу. Мобільність у формуванні СТД студентів, характерна для сьогодення, вимагає створення гнучкої структури організації формування і розвитку цього виду навчальної діяльності в закладах вищої освіти. З цією метою передовсім слід з'ясувати структуру СТД, щоб на цій основі сконструювати процес її формування і розвитку. Звісно, самостійна

діяльність студентів є апіорі творчою, адже містить як результати (конкретні ідеї, проекти, продукти тощо), так і сам процес, в якому активізується інтегральна якість особистості – творча самостійність [2]. Розглянемо структуру творчої самостійності як інтегральної якості, що визначає внутрішній процес й орієнтує індивіда на творчість, дає йому змогу виконувати будь-яку роботу творчо. Під структурою самостійної творчої діяльності нами розуміється внутрішня впорядкованість, узгодженість взаємодії окремих її елементів, які знаходяться у тісному взаємозв'язку та визначають здатність студента до ефективного здійснення творчого процесу. Ці елементи за допомогою організації процесу формування і розвитку СТД, не лише утворюються та вдосконалюються, а й набувають здатності до екстраполяції і саморозвитку.

Для більшої наочності структура СТД студента показана на рисунку 1.

Дамо стислу характеристику основних компонентів структури СТД студента.

1. Науково-пізнавальні знання. Відомий український педагог О. Вишневський, зазначав, що знання – це найбільш “поверховий” рівень засвоєння інформації, який передбачає запам'ятовування певної суми фактів, образів, правил, числових даних тощо, а також інформації, виробленої нашим мисленням [1, 41]. Із філософського погляду, знання є кінцевим результатом складного діалектичного процесу пізнання, а з психологічного, – це ідеальне відтворення будь-яких об'єктів в голові індивіда через відчуття, сприйняття, пам'ять, уяву та мислення [10]. Дослідження показують, що такі складові, як уява і мислення для творчої особистості мають своє трактування і передбачають цілеспрямований вплив на них із метою розвитку.

У психолого-педагогічній літературі уява трактується як невіддільна якість творчої особистості. Однак слід чітко розрізняти такі поняття, як фантазія, уява і творча уява. Для СТД необхідна творча уява, яка при екстраполяції комбінує з висновків, отриманих раніше, нові поєднання, спрямовані, у підсумку, на краще пізнання дійсності, краще орієнтування в ній та її перетворення. Для розв'язання проблеми формування і розвитку СТД студентів й отримання відчутного результату необхідно до процесу навчання включати елементи (зміст навчального матеріалу, методи роботи тощо), спрямовані на розвиток саме творчої уяви, яка, своєю чергою, впливатиме на формування екстраполяції.

Рис. 1. Структура самостійної творчої діяльності

Систематизовані й логічно організовані знання, які мають теоретичний і практичний характер, є духовною приналежністю студента. Для застосування знань творчою особистістю використовуються всі їх види (життєвські, міфологічні, релігійні, філософські, раціональні, ірраціональні тощо), але для процесу СТД знання повинні досягти останнього рівня, а саме рівня наукових знань. На рівні наукових знань пояснюються факти, відбувається їхнє осмислення, вони включаються до складу теорії, тобто студент починає екстраполювати, розуміти дійсність в минулому, сьогоднішньому і майбутньому, бачити як узагальнені факти за випадковим підтвердженням закономірне, за поодиноким – характеризують загальне. Однак для того, щоб на цій основі здійснювалася творча діяльність, необхідне спонукання, яке б об’єднувало всі компоненти СТД в єдину цілісність і приводило її в рух.

У педагогіці знання співвідносяться з поняттям якості знань, їх повноти, глибини, систематичності, системності, оперативності, гнучкості, конкретності, узагальненості, усвідомленості та міцності. Процесу творчості

найбільше притаманні такі критерії якості знань, як усвідомленість (розуміння зв’язків і відносин між знаннями, шляхів їх отримання, вміння доводити), систематичність (усвідомлення складу деякої сукупності знань в їх ієрархії та послідовному зв’язку) та дієвість (застосування знань у схожій і новій ситуації, перенесення їх на інший ґрунт, пошук нестандартного розв’язання проблеми) [3]. Засвоєння знань безпосередньо впливає на розвиток свідомості, яка, своєю чергою, розвиває спеціальні здібності творчої особистості, виробляє специфічний стиль творчої діяльності.

2. Пізнавально-самостійна готовність. Низка вітчизняних учених О. Антонова, Г. Балл, І. Волощук, В. Моляко, та ін., що займаються проблемами творчої діяльності, вважають, що для здійснення тріади творчого процесу, яка відображає найбільш значущі його етапи (розуміння сутності, гіпотеза про кінцевий вигляд та встановлення відповідності знайденого з первісним баченням творчої проблеми), необхідно використовувати особливий регулятор – так звану стратегію. На думку В. Моляко, специфічний сенс стратегії полягає у готовності до самостійної

творчої діяльності, в наявності у конкретного суб'єкта комплексу вмінь і здібностей до її здійснення [9].

На наш погляд, момент готовності до СТД не є рівноцінним компонентом поряд із комплексом умінь і здібностей. Існує певний внутрішній трансмітер, який передає спонукання (медіатор), що об'єднує компоненти, необхідні для здійснення СТД і спрямовує студентів на процес творчого пошуку. Очевидно, що виникнення такого медіатора індивідуальне для кожного суб'єкта творчої діяльності, а його прояв залежить від багатьох внутрішніх чинників.

3. Творче пізнавальне мислення. У "Сучасному психологічному словнику" зазначається, що мислення – один з вищих проявів психічного, процес пізнавальної діяльності індивіда, який характеризується узагальненням і опосередкованим відображенням дійсності [11]. Мислення виникає у результаті проникнення всередину об'єкта абстракцій, думки починають існувати за рахунок уявних абстракцій, понять, знань. На думку С. Рубінштейна, "знання як результати розумової діяльності самі включаються в процес мислення, збагачують його і зумовлюють його подальший перебіг ... Процес мислення є одночасно і рухом знання в ньому, саме це становить змістовний бік мислення" [8, 321].

У психологічній літературі існує декілька поглядів на складові мислення. Так, В. Крутецький розрізняє активне, самостійне і творче мислення; І. Лернер поділяє мислення на репродуктивне і творче (продуктивне); В. Моляко вважає будь-яке мислення творчим. На наш погляд, класифікація, запропонована В. Крутецьким, відображає більш детальне розчленування мислення, натомість В. Моляко пропонує більш узагальнене бачення цього питання. Якщо розглядати творчість вищим ступенем самостійності, то творче мислення автоматично включає в себе й активність, й самостійність. Вважаємо, що всі етапи мислення у пізнавальній діяльності реалізуються на рівні творчого мислення, тому принципової різниці в цих класифікаціях не бачимо. Інші види мислення, як-от: раціональне й ірраціональне, теоретичне та емпіричне, буденне і наукове, вербальне та невербальне, математичне, технічне та ін., також пов'язуються з творчістю думки.

Сучасна психологія виділяє низку ознак творчого мислення: 1) відкритість досвіду (вміння бачити і ставити проблему); 2) широту категоризації (ґрунтується на дотриманні положень наукового підходу); 3) швидкість мислення (багатство і різноманітність ідей;

виникнення асоціацій); 4) гнучкість мислення (здатність швидко переходити з однієї категорії в іншу); 5) оригінальність мислення [7]. Погоджуючись із важливістю вищевикладених положень, ми дійшли висновку про доцільність виділення ознак, якостей та умінь творчого мислення. Так, до ознак творчого мислення нами віднесено: розвинену уяву, критичність мислення, відкритість досвіду, широту категоризації, швидкість мислення, гнучкість мислення, оригінальність мислення; до якостей творчого мислення – відкритість досвіду, широту категоризації, швидкість мислення, оригінальність мислення; до вмінь творчого мислення – здатність екстраполювати; здатність визначати приховані ознаки, швидко переходити від однієї категорії до іншої, від одного способу розв'язання задачі до іншого; здатність аналізувати, узагальнювати, робити висновки.

4. Творча самостійна пізнавальна діяльність.

Ця складова СТД передбачає набуття студентами комплексу специфічних умінь пізнавальної діяльності. У педагогічній науці немає єдиного розуміння сутності поняття "вміння". Аналіз наукових досліджень свідчить, що вчені розкривають сутність вміння через здібності людини до певної дії, спрямованої на творчість (Л. Леонт'єв, С. Мілерян та ін.), або розглядають як результат дії різного ступеня повторюваності (І. Лернер, Н. Талізін та ін.), або трактують як володіння складною системою психічних і практичних дій, свідоме володіння певними прийомами діяльності (Ю. Бабанський і ін.). На наш погляд, сутність вміння творчої самостійної діяльності найбільш вдало визначено К. Платоновим: "Вміння – це сукупність знань і гнучких навичок, що забезпечує можливість виконання певної діяльності або дії в певних умовах. Проходячи через низку етапів розвитку, вміння, в підсумку, переростають у майстерність і творчість" [5, 112].

Отже, під вміннями творчої роботи нами розуміється набутий студентами потенціал до самостійного виконання творчої діяльності, який формується завдяки сукупності попередньо здобутих знань і розвинених гнучких навичок. Відомо, що вміння розвиваються і формуються у діяльності, а вміння творчої самостійної роботи – у творчій діяльності. Крім того, творча діяльність студента спирається на знання і вміння, набуті у відтворювальній (репродуктивній) діяльності, де одним із основних компонентів є самостійна робота. Характерною рисою СТД є спрямованість на творення чогось суб'єктивно або об'єктивно нового. Тому в процесі СТД відбувається активізація творчих здібностей студентів, більш

Таблиця 1.

Перелік умінь творчої самостійної роботи у пізнавальній діяльності

Узагальнені вміння умінь творчої самостійної роботи	Конкретні вміння умінь творчої самостійної роботи
1. Уміння уявляти план майбутніх дій	1. Виділення основних ідей
	2. Прогнозування результатів теоретичного і практичного характеру, які можуть стати наслідком реалізації цієї ідеї
	3. Визначення правомірності нових думок та ідей, що впливають із виділеної ідеї
	4. Перевірка загального характеру виділеної ідеї та сфери її застосування
	5. Складання плану реалізації ідеї
	6. Виділення питань, які викликають труднощі
2. Уміння входити в активну розумову роботу	1. Усвідомлення матеріалу (не лише розуміння кожної ознаки, правила тощо, а й розуміння зв'язку між ними)
	2. Перенесення відомих способів діяльності на новий матеріал
	3. Уміння бачити значення місця кожної окремої частини в складі єдиного цілого
3. Уміння самостійно здобувати додаткові знання	1. Уміння орієнтуватися в джерелах із досліджуваної проблеми
	2. Уміння користуватися методами та способами пошуку нової інформації з різних джерел
	3. Уміння орієнтуватися в структурі смислової організації здобутої інформації
4. Уміння користуватися додатковими джерелами інформації	1. Уміння використовувати основні правила пошуку джерел інформації
	2. Уміння відбирати й узагальнювати основну й опосередковану інформацію з досліджуваної проблеми
	3. Уміння мисленнєво поєднувати елементи досліджуваної проблеми й отримані результати
5. Уміння творчо й самостійно використовувати знання на практиці	1. Уміння робити узагальнення та висновки в подібній і новій ситуації
	2. Уміння поширювати результати, висновки та надавати практичні рекомендації з досліджуваної проблеми

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА САМОСТІЙНОЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

глибоке проникнення у сутність досліджуваних питань, розвивається самостійність, спостерігається новизна суджень, обґрунтованість висновків і реалістичність практичних застосувань.

Аналіз наукових розвідок свідчить, що процес СТД характеризується низкою стадій (етапів, фаз). Так, Я. Пономарьов уважав, що ці етапи мають такий зміст: перший – підготовка, другий – дозрівання, третій – натхнення, четвертий – розвиток ідеї, її остаточне оформлення та перевірка [6]. С. Максименко виділяв п'ять стадій: перша – ознайомлювальна, друга – пошукова, третя – реконструктивна, четверта – варіативна, п'ята – контрольна [2]. Нами пропонуються такі етапи процесу СТД: 1) усвідомлення проблеми та виникнення інтересу до неї; 2) актуалізація знань і їх розумова обробка; 3) початкове узагальнення та висунення гіпотези; 4) пошук відповіді у процесі самостійної діяльності; 5) співвіднесення отриманих результатів із аналогічними явищами, узагальненнями,

висновками та ін. Ґрунтуючись на такому підході до СТД та враховуючи її основні етапи, нами виділені вміння творчої самостійної роботи у пізнавальній діяльності (таблиця 1) та вміння творчої діяльності (таблиця 2).

Відтак для реалізації СТД студентів необхідно забезпечити спрямування її взаємопов'язаних компонентів (знання, види творчості, творче мислення, уміння творчої самостійної роботи) за основними етапами творчого процесу. Кожен етап характеризується певними домінуючими компонентами СТД студентів: 1) для усвідомлення проблеми та виникнення інтересу до неї необхідні знання, стимули, мотивація; 2) актуалізація знань та їх розумове оброблення залежать від виду здібностей студентів, наявних у них знань й умінь творчої самостійної роботи; 3) творча самостійна робота передбачає необхідність урахування типу мислення, рівня сформованості практичних умінь тощо.

Висновки. Отже, самостійна творча

Таблиця 2.

Перелік умінь творчої діяльності

Узагальнені вміння творчої діяльності	Конкретні вміння творчої діяльності
1. Уміння входити у творчу діяльність	1. Уміння сприймати нове, бути відкритим до новизни
	2. Уміння долати перешкоди, долати будь-яку ситуацію, бути впевненим у собі
	3. Уміння критично сприймати проблему, володіти здатністю сумніватися
	4. Уміння бачити ієрархію значущості досліджуваної проблеми
2. Уміння розв'язувати досліджувану проблему (організувати та здійснювати творчий процес)	1. Уміння відтворювати весь світогляд (обсяг знань)
	2. Уміння вибирати потрібні знання
	3. Уміння виокремлювати суттєве та несуттєве
	4. Уміння компонувати знання в певній послідовності
	5. Уміння знаходити нову інтерпретацію нових і старих знань
	6. Уміння переносити способи творчої діяльності
3. Уміння розкривати і представляти кінцевий результат	1. Уміння обґрунтовувати та висловлювати власні думки щодо результатів досліджуваної проблеми
	2. Уміння репрезентувати та захищати отримані результати дослідження
	3. Уміння відмовитися від результатів, зважаючи на помилковість розв'язаної проблеми

діяльність – це діяльність, в якій активізується інтегральна якість особистості – “творча самостійність”. СТД студентів включає в себе різні види діяльності: провідну, індивідуальну, спільну, навчальну, наукову, розважальну та ін. Вона відіграє не лише узагальнювальну роль, а й несе в собі власну специфіку, яка полягає у тому, що, по-перше, ця діяльність “йде” від студента, в якій він набуває здатності до творчості, її екстраполяції та розвитку, а, по-друге, СТД, спрямована на формування і розвиток творчих якостей особистості студента.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с. URL: https://tourlib.net/books_others/vyshnevsky.pdf
2. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
3. Нишчак І., Повечера І. Особливості організації самостійної роботи майбутніх учителів технологій в процесі навчання графічних дисциплін. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка*. Чернігів: ЧНПУ, 2017. Вип. 144. С. 192–195.
4. Оршанський Л.В., Матвісів Я.Я. Проблема креативності: сутність, типізація, особливості та чинники формування. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 51. С. 210–216.
5. Платонов К. К. Структура и развитие личности. Москва: Наука, 1986. 254 с.
6. Пономарев Я. А. Психология творчества. Москва: Наука, 1976. 304 с.
7. Роменець В. А. Психологія творчості: навч. посіб. 3-є вид. Київ: Либідь, 2004. 288 с.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: Изд-во “Питер”, 2000. URL: <document51.pdf> (rubinstein-society.ru)
9. Стратегії творчої діяльності: школа В.О. Моляко / за ред. В.О. Моляко. Київ: Освіта України, 2008. 702 с.
10. Философский энциклопедический словарь / Гл. ред. Л. Ф. Ильичев. Москва: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.
11. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.

REFERENCES

1. Vyshnevskiy, O. I. (2006). *Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky: posib.* [The theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy: a guide]. Drogobych, 326 p. Available at: https://tourlib.net/books_others/vyshnevsky.pdf [in Ukrainian].
2. Maksymenko, S. D. & Soloviienko, V. O. (2000). *Zahalna psykhohohiiia: navch. posib.* [General psychology: textbook]. Kyiv, 256 p. [in Ukrainian].
3. Nyshchak, I. & Povechera, I. (2017). *Osoblyvosti orhanizatsii samostiinoi roboty maibutnikh uchyteliv tekhnolohii v protsesi navchannia hrafichnykh dystsyplin* [Features of the organization of independent work of future teachers of technologies in the process of teaching graphic disciplines]. *Bulletin of Chernihiv Taras Shevchenko National Pedagogical University*. Chernigiv, Vol. 144. pp. 192–195. [in Ukrainian].
4. Orshanskyi, L.V. & Matvisiv, Ya.Ia. (2015). *Problema kreatyvnosti: sutnist, typizatsiia, osoblyvosti ta chynnyky formuvannia* [The problem of creativity: an essence, typification, and the features and factors of formation]. *Scientific journal of NPU named after Mykhaylo Drahomanov*. Series No. 5. Pedagogical sciences: realities and prospects: coll. Science. works. Kyiv, Vol. 51. pp. 210–216. [in Ukrainian].
5. Platonov, K. K. (1986). *Struktura y razvytye lychnosty* [Personality structure and development]. Moscow, 254 p. [in Russian].
6. Ponomarev, Ya. A. (1976). *Psyhologyya tvorchestva* [Psychology of creativity]. Moscow, 304 p. [in Russian].
7. Romenets, V.A. (2004). *Psyhlohohiia tvorchosti: navch. posib.* [Psychology of creativity: textbook]. Vol. 3. Kyiv, 288 p. [in Ukrainian].
8. Rubynshtejn, S.L. (2000). *Osnovy obshhej psyhologyy* [Fundamentals of General Psychology]. St.Petersburg. Available at: <document51.pdf> (rubinstein-society.ru). [in Russian].
9. *Stratehii tvorchoi diialnosti: shkola V.O. Moliako* (2008). [Strategies of creative activity: school of V.O. Molyako]. (Ed.). V. O. Molyako. Kyiv, 702 p. [in Ukrainian].
10. *Fylosofskyy encyklopedycheskyj slovar* (1983). [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. (Ed.). L.F. Ylychev. Moscow, 840 p. [in Russian].
11. Shapar, V.B. (2007). *Suchasnyj tлумachnyj psyhologichnyj slovnyk* [Modern explanatory psychological dictionary]. Harkiv, 640 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.03.2021

